

IFAU

Institutet för arbetsmarknads- och
utbildningspolitisk utvärdering

**Försummas gymnasieskolans
demokratiuppdrag?
En kvalitativ textanalys av 2009 års
svenska gymnasiereform**

Per Adman

RAPPORT 2014:3

Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU) är ett forskningsinstitut under Arbetsmarknadsdepartementet med säte i Uppsala. IFAU ska främja, stödja och genomföra vetenskapliga utvärderingar. Uppdraget omfattar: effekter av arbetsmarknads- och utbildningspolitik, arbetsmarknadens funktionssätt och arbetsmarknadseffekter av socialförsäkringen. IFAU ska även sprida sina resultat så att de blir tillgängliga för olika intressenter i Sverige och utomlands.

IFAU delar även ut forskningsbidrag till projekt som rör forskning inom dess verksamhetsområden. Forskningsbidragen delas ut en gång per år och sista dag för ansökan är den 1 oktober. Eftersom forskarna vid IFAU till övervägande del är nationalekonomer, ser vi gärna att forskare från andra discipliner ansöker om forskningsbidrag.

IFAU leds av en generaldirektör. Vid institutet finns ett vetenskapligt råd bestående av en ordförande, institutets chef och fem andra ledamöter. Det vetenskapliga rådet har bl.a. som uppgift att lämna förslag till beslut vid beviljandet av forskningsbidrag. Till institutet är även en referensgrupp knuten där arbetsgivar- och arbetstagersidan samt berörda departement och myndigheter finns representerade.

Rapporterna finns även i tryckt format. Du kan beställa de tryckta rapporterna via telefon eller mejl. Se nedanstående kontaktinformation.

Postadress: Box 513, 751 20 Uppsala
Besöksadress: Kyrkogårdsgatan 6, Uppsala
Telefon: 018-471 70 70
Fax: 018-471 70 71
ifau@ifau.uu.se
www.ifau.se

IFAU har som policy att en uppsats, innan den publiceras i rapportserien, ska seminariebehandlas vid IFAU och minst ett annat akademiskt forum samt granskas av en extern och en intern disputerad forskare. Uppsatsen behöver dock inte ha genomgått sedvanlig granskning inför publicering i vetenskaplig tidskrift. Syftet med rapportserien är att ge den ekonomiska politiken och den ekonomisk-politiska diskussionen ett kunskapsunderlag.

Försummas gymnasieskolans demokratiuppdrag? En kvalitativ textanalys av 2009 års svenska gymnasiereform¹

av

Per Adman²

2014-02-10

Sammanfattning

Enligt tidigare forskning används demokrati- och jämlikhetsargument sällan när övergripande reformer på skolområdet motiveras. Det är dock okänt om detta gäller även de rödgröna oppositionspartierna, och inte bara den borgerliga regeringen. Här studeras riksdagsdebatten och propositionstexten rörande den senaste centrala gymnasiereformen från år 2009. Undersökningen visar att även oppositionen – likt den borgerliga regeringen – i liten utsträckning använder demokrati- och jämlikhetsargument. Resultaten är i linje med farhågor om att demokratiuppdraget försummas när framtidens utbildning utformas.

¹ Tack till alla som bidragit med kloka synpunkter på tidigare versioner av rapporten: Andreas Bergh, Josefina Erikson, Karl-Oskar Lindgren, Martin Lundin, deltagare vid IFAU:s forskningsseminarium, samt deltagare vid statsvetenskapliga institutionens forskningsseminarium med inriktning mot politisk sociologi och ekonomi, vid Uppsala universitet.

² Per.adman@statsvet.uu.se

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	3
2	Kort om svenska gymnasiereformer.....	4
3	Analysapparat.....	7
4	Analys av oppositionens argument.....	10
5	Analys av regeringens argument.....	12
6	Jämförelse av regeringens och oppositionens argument.....	15
7	Avslutning.....	16
	Referenser.....	19

1 Inledning

Demokratiaspekter har traditionellt haft en central roll i svensk skolpolitik. Betydelsen av att fostra kritiskt reflekterande, kunniga och demokratiska medborgare har ständigt framförts när skolans uppdrag formulerats i propositioner och offentliga utredningar (se t.ex. Gerrevall 2003). Ambitioner om ökad jämlikhet har också varit framträdande. Efterkrigstidens socialdemokratiska skolreformer har karaktäriserats av en strävan efter socioekonomisk utjämning och att förse medborgarna med så lika möjligheter som möjligt senare i livet (se t.ex. Almgren 2006; Meghir och Palme 2005; Rothstein 1996). Elevdifferentiering har skett på allt senare stadier.

Internationellt sägs utvecklingen, i alla fall under senare decennier, vara av ett annat slag. Demokrati- och jämlikhetsargument tycks få allt mindre utrymme när framtida utbildning utformas och reformer försvaras, enligt flera forskare (se t.ex. Lundahl m.fl. 2010; Nussbaum 2010; Lister m.fl. 2007). Ett trenderbrott tycks ha skett även i Sverige. Enligt aktuell forskning betonas numera varken lika möjligheter eller medborgerlig fostran i någon större omfattning (Lundahl m.fl. 2010; Nylund 2010; se även Unemar Öst 2010). För gymnasieskolans del märks detta särskilt tydligt i den senaste omfattande reformen, genomförd 2009 av den borgerliga alliansen ("Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan"; prop. 2008/09:199). Alliansen ville genom reformen åstadkomma större skillnader mellan teoretiska och praktiska gymnasieprogram. Bland annat minskades andelen teoretiska ämnen på de senare programmen markant, till förmån för mer praktiskt inriktade yrkeskunskaper. Demokrati- och jämlikhetsaspekter hade en undanskymd roll när reformen motiverades (Lundahl m.fl. 2010).

Vänsteroppositionens resonemang, rörande reformen, är ännu inte undersökta. Kraftfull kritik, i synnerhet utifrån en jämlikhetsposition, tycks vara att vänta. Socialdemokraterna, med stöd av Vänsterpartiet, genomförde 1991 en omtalad reform som kan sägas vara höjdpunkten på deras strävan mot jämlikhet inom utbildningsväsendet i termer av små skillnader mellan praktiska och teoretiska program: alla program blev treåriga och skulle ge allmän högskolebehörighet. Den borgerliga alliansens reform 2009 gick med andra ord direkt emot intentionerna i den äldre reformen. Med andra ord verkar det mycket troligt att just en svensk vänsteropposition skulle kritisera reformen utifrån demokrati- och jämlikhetsargument, med tanke på hur man traditionellt resonerat i frågor av detta slag. I just detta fall framstår alltså ett sådant resultat som särskilt troligt (jfr "most likely case").

Syftet med rapporten är således att undersöka hur vänsteroppositionen argumenterade kring reformen. I vad mån diskuteras utbildningens funktion

med hänvisning till demokrati- och jämlikhetsaspekter? Vilka slags demokrati- och jämlikhetsargument används i så fall? Vilka är likheterna och skillnaderna mellan oppositionens och regeringens sätt att resonera? Syftet här är att undersöka förekomsten och typen av demokrati- och jämlikhetsargument, hos oppositionspartierna samt regeringen, i propositionen och den tillhörande riksdagsdebatten. Metoden är detaljerad kvalitativ textanalys, ibland omnämnt som innehållslig idéanalys (se t.ex. Bergström och Boréus 2005, kapitel 4).

Jag utvecklar en analysapparat som rymmer tre olika slags demokrati-/jämlikhetsideal. Frågan är om argumenten framhåller värdet av *ansvarstagande medborgare*, *autonoma medborgare* eller *jämlika medborgare*. Det beaktas också huruvida argumenten rör den mer traditionella politiska sfären – med dess representativa institutioner och mer övergripande samhällliga maktaspekter (”den stora demokratin”) – eller medborgarens mer nära och vardagliga situation (”den lilla demokratin”). Det är inte självklart att argument av det senare slaget bör ses som demokratiska (se t.ex. Barnes och Walker 1996). Genom att jag inbegriper dem här så blir det lättare att upptäcka alla möjliga demokratiska resonemang i riksdagsdebatten och propositionen. Därtill kan en mer detaljerad kategorisering göras, än i tidigare forskning, av de demokrati- och jämlikhetsargument som faktiskt används. Ansatsen kan även säga något om hur partierna skulle önska att medborgarna (och indirekt demokratin) förändras – mot att bli mer ansvarstagande, mer autonoma och/eller mer jämlika – något som förstås kan vara intressant i sig självt.

Resultaten är intressanta ur ett internationellt perspektiv. Utmärker sig Sverige alltså genom att demokrati- och jämlikhetsargument ofta används – åtminstone vad gäller Socialdemokraterna och övriga vänsterpartierna – eller konvergerar den politiska diskussionen med andra länders?

2 Kort om svenska gymnasiereformer

Redan 1946 års skolkommision framhöll betydelsen av att fostra demokratiskt kapabla medborgare, ansvarsfulla och förmögna att påverka sina egna livs-omständigheter (SOU 1948, s. 27). Denna tanke har varit särskilt framträdande i Sverige och ständigt återkommit när skolans uppdrag formulerats i propositioner och offentliga utredningar (se t.ex. Gerrevall 2003). Flera centrala skolreformer har motiverats bland annat utifrån att de förväntas stärka demokratin och medborgarnas inflytande över sin livssituation. Ökad politisk och social jämlikhet har varit en central ambition socialdemokratisk utbildningspolitik (se t.ex. Rothstein 1996).

Ett tydligt exempel på minskad elevdifferentiering var 1968 års gymnasie-reform. Den innebar att all utbildning som följde direkt efter grundskolan samlades inom gymnasieskolan. Tre dessförinnan mer separata inriktningar – gymnasieskolan, fackskolan och yrkesskolan – sammanfördes till en enda gymnasieskola (se t.ex. Lindensjö och Lundgren 2010). Reformen var den första där teoretiskt respektive praktiskt inriktade utbildningar gavs en mer enhetlig utformning (Lundahl m.fl. 2010:48). Höjdpunkten härvidlag, och vad gäller Socialdemokraternas jämlikhetssträvanden inom gymnasieområdet överhuvudtaget, sägs vara 1991 års reform (Prop. 1990/91:85; jfr Persson och Oskarsson 2009). Den medförde än mer enhetliga gymnasieprogram, då gymnasiet blev treårigt och skulle leda till allmän högskolebehörighet för alla elever. En viss mängd teoretiska ämnen blev obligatoriskt, vilket innebar en märkbar ökning för praktiska program. Även i internationellt perspektiv var reformen tämligen unik; liknande ambitioner att förena praktiska och teoretiska gymnasieutbildningar är sällsynta (Lindberg 2003; Ekström 2003; Lindensjö och Lundgren 2010).

Under senare delen av 1990-talet ökade gymnasieavhoppen, liksom antalet elever som lämnade skolan med ofullständiga betyg, i synnerhet på yrkesförberedande program. Kritiken mot 1991 års reform växte sig allt starkare; Socialdemokraterna började själva föreslå förändringar och fick igenom en reform avsedd att genomföras under 2007 ("Gy 07"), som innebar en "förstärkning" av de yrkesinriktade programmen (Betänkande 2009/10:UbU3, anf. 51). Bland annat föreslogs fler praktiska arbetsplatsförlagda timmar samt återinförd lärlingsutbildning.

Den borgerliga alliansen vann riksdagsvalet år 2006, och Socialdemokraternas reform genomfördes aldrig. De borgerliga hade utlovat en grundlig förändring av utbildningssystemet, och formulerade sålunda ett antal reformer. Den som analyseras här är högst central för gymnasieskolans del. Huvudproblemet var enligt regeringen de många avhoppen på yrkesförberedande program, samt att alltför många inte fick anställning efter examen (prop. 2008/09:199). Regeringens lösning var att göra praktiska program mindre teoretiska, förbättra deras innehåll och anpassa dem mer efter arbetsmarknadens behov. Flera av förslagen fanns med redan i Socialdemokraternas "Gy 07", exempelvis ökad arbetsplatsförlagd utbildning och införandet av lärlingsutbildning. Men Alliansen gick ett steg längre, inte minst genom en markant ökning av antalet timmar i praktiska ämnen och motsvarande minskning i teoretiska ämnen som svenska och samhällskunskap. De borgerliga ville också avskaffa den gemensamma inledande kursen i

matematik, och ersätta den med yrkesprogram-anpassade kurser (prop. 2008/09:199; spec. s. 78-83).

Reformen innebar större skillnader mellan teoretiska och yrkesinriktade program (se t.ex. Nylund 2010). Det betonades starkt att de förra är högskoleförberedande medan de senare ska leda till anställning efter examen (eller eget företagande). Att påbörja universitetsstudier var fortfarande möjligt efter en yrkesinriktad gymnasieutbildning, men programmen var nu mindre anpassade för detta och oftast krävdes extrakurser (prop. 2008/09:199; spec. s. 37–39 och 50–51).

Medborgarfostrans- och jämlikhetsargument har som sagt varit vanliga inom svensk skolpolitik. Under det senaste decenniet tillkommer argument som betonar individens valfrihet och möjlighet att påverka sin mer nära livssituation, en del menar att dessa också bör ses som en form av demokratiargument (se spec. Lundahl m.fl. 2010; jfr. ”autonomi-argument rörande den lilla demokratin” nedan). Samtidigt tycks demokrati- och jämlikhetsargument generellt vara på tillbakagång. Det finner exempelvis Sara Carlbaum i sin avhandling, där offentliga och politiska texter om utbildningens önskvärda konsekvenser från de senaste fyra decennierna undersöks (2012). I en avhandling om 1990-talets utbildningspolitik observerar Maria Olson (2008) att en ”historisk nationell medborgarskapsdiskurs” – med demokrativärden i fokus – trädde tillbaka. Och Josefina Erikson konstaterar (2013) att den genomgripande reformen från 1991 i förvånande liten utsträckning motiverades med hjälp av demokrati- eller jämlikhetsargument, med tanke på att den ofta omnämns just som jämlikhetsreform.

De refererade studierna om 2009 års reform är tämligen översiktliga och baserade på diskursanalys av långa tidsperioder. Reformen har i regel studerats tillsammans med en mängd andra reformer, utredningar och debattinlägg etcetera (här avses spec. Båth 2006; Olson 2008; Carlbaum 2012). Två undantag bör dock nämnas, som berör den utredning som föregick – och var en viktig grund för – 2009 års reform (”Framtidsvägen”; SOU 2008:27). I båda dessa studier konstateras att gymnasieskolans medborgerliga uppdrag får ännu mindre utrymme än tidigare (Arneback och Bergh 2010; Nylund 2010, s. 48). Lundahl m.fl. (2010), slutligen, gör en tämligen grundlig analys av själva propositionen och finner att demokratimotiveringar just inte diskuteras alls. De genomför dock ingen mer detaljerad analys av de förekommande demokrati-/jämlikhetsidealen. Riksdagsdebatten och oppositionens argument analyseras inte. Tidigare forskning ger alltså inget närmare besked om vilka slags argument oppositionen använder – i diskussionen kring om denna reform – eller vilka demokrati- och/eller jämlikhetsideal det i så fall rör sig om.

3 Analysapparat

Rapportens analysapparat baseras på tre klassiska och centrala demokratiideal. Dessa presenteras närmare här.

Ansvarstagande medborgare. En välfungerande demokrati, och ett gott samhälle, är beroende av demokratiskt ansvarsfulla medborgare. Eftersom i synnerhet utbildning antas ha potential att utveckla och förädla individen i en sådan riktning, bör utbildningen primärt utformas i ett ”medborgarfostrande” syfte. Det här är det klassiska bildningsargumentet som framförts av en rad politiska filosofer, däribland J.S. Mill. Även en samtida politisk filosof som Amy Gutmann hör till denna tradition (Gutmann 1987; se även Sundgren 1996). Teoretiska ämnen förutsätts ofta vara särskilt betydelsefulla, och i synnerhet de med samhällsorienterande karaktär.

Autonoma medborgare. I T.H. Marshalls efterföljd argumenteras det ofta för ett förverkligat medborgarskap, där samtliga medborgare inte bara på papperet utan också i praktiken har tillfredsställande civila, politiska och sociala rättigheter och resurser (Marshall 1950; se även Petersson m.fl. 1989 och Borevi 2002, kapitel 1). En välfungerande demokrati fordrar att varje enskild samhällsmedlem har reella resurser och möjligheter att använda och försvara sina politiska rättigheter och intressen. Företrädare av detta ideal hänvisar ofta till rapporter och forskning som visat att utbildning har starkt positiv inverkan på individens politiska resurser. Utbildning bör utformas så att de medborgerliga resurserna stärks så mycket som möjligt, enligt denna position (se t.ex. Verba 1996); längre utbildning antas i regel vara bättre än kortare, och samhällsorienterande ämnen och språk brukar särskilt framhållas.

Jämlika medborgare. Även detta ideal kan hämta sin utgångspunkt i Marshalls idéer om rättigheter. Tillägget här är en stark betoning på det centrala demokrativärdet jämlikhet. Samtliga medborgare bör ha inte bara tillfredsställande politiska resurser utan därtill *lika goda resurser* att påverka politiken och försvara sina intressen. Argumentationen baseras ofta på forskning som påvisat utbildningens starkt differentierande funktion; ju tidigare och tydligare eleverna skiljs åt vad gäller olika inriktningar och program desto större tycks de ojämlika effekterna bli i fråga om socioekonomisk position och politiskt inflytande. Särskilt allvarligt anses det vara om variationer i reella möjligheter hänger ihop med sociala grupptillhörigheter såsom kön, klass och etnicitet. Förespråkarna av idealet brukar därför argumentera för så litet differentiering som möjligt inom skolväsendet. Denna argumentationslinje framfördes bland annat av den så kallade progressivismen på 1970-talet (med

hänvisning till namn som John Dewey och Jean Piaget; se t.ex. Erikson och Jonsson 1993).

Observera att både partier till vänster och till höger kan argumentera för olika utformning av utbildning, men ändå anknyta till samma övergripande demokrati- och/eller jämlikhetsposition. Partier till vänster kan tänkas föredra minimal differentiering och därmed för så liten skillnad som möjligt mellan teoretiska och praktiska program, utifrån argument om vad som gynnar ansvarstagande, autonoma och jämlika medborgare. De borgerliga, å sin sida, skulle kunna hävda att bara elever som har intellektuella och motivationsmässiga förutsättningar bör läsa omfattande kurser i teoretiska och samhällsorienterande ämnen. Övriga bör inte påtvingas detta, då det kan få oönskade konsekvenser i form av avhopp och arbetslöshet, vilket i sin tur kan leda till ökad ojämlikhet och mer demokratiskt ansvarlösa medborgare (bland annat eftersom avhoppare uppenbarligen inte läser teoretiska eller samhällsorienterade ämnen överhuvudtaget). För demokratins skull är det därför bättre att de senare får en mer yrkesorienterad utbildning, som de är motiverade för och som i förlängningen gynnar deras sociala och politiska integration.

Demokrati- och jämlikhetsidealen överlappar varandra, eftersom kompetenta och kapabla medborgare framhålls i samtliga tre läger. Samtidigt innehåller idealen element som särskiljer dem, där det första idealet betonar individens ansvar för det kollektiva demokrati-projektet, det andra lägger tyngdpunkten på individens förmåga att försvara sina egna intressen och det tredje framhåller det viktiga i att alla har lika goda sådana förmågor. Därtill kan varje position i sin tur rymma skillnader, exempelvis i hur långtgående jämlikhet man betonar. Analysapparaten bör ses som ett instrument för att sortera upp, mer översiktligt, vad för slags demokrati- och jämlikhetsargument som förekommer.

Jämte de tre demokrati-/jämlikhetsidealerna uppmärksammas ytterligare en analytisk dimension, nämligen huruvida den stora eller den lilla demokratin avses (jfr. Goul Andersen och Robteutscher 2007; Petersson m.fl. 1989).³ Den förra avser vad som traditionellt benämnts som den politiska sfären – och som förknippats med politiska institutioner, mer övergripande beslut och maktförhållanden samt samhällsövergripande frågor. Med lilla demokratin åsyftas individens mer vardagliga och nära livssituation, närmare bestämt dennes möjligheter och inflytande inom områden som det egna arbetet. Samtliga tre demokrati-/jämlikhetsideal kan alltså preciseras med avseende på distinktionen lilla/stora demokratin. En viss utbildningsutformning kan alltså tänkas för-

³ Begreppsparet stora och lilla demokratin används i strikt analytisk mening. Det görs ingen värdering av att den ena samhällssfären skulle vara mer värd än den andra.

svaras för att den antas leda till ansvarstagande, autonoma och/eller jämlika medborgare vad gäller den traditionella politiska sfären (den stora demokratin) och/eller andra mer vardagliga sfärer såsom ens arbete/arbetsliv (den lilla demokratin).

Ett ord om hur de olika idealen kan komma att framträda i materialet. Tänkbara citat som anknyter till det ansvarstagande medborgareidealet är exempelvis ”utbildning ska utveckla eleven till att bli en ansvarsställande samhällsmedlem” (eller ”till att bli ansvarsställande i arbetslivet”, för att ta ett exempel som rör lilla demokratin). Idealet om autonoma medborgare kan skönjas i citat som ”utbildningen ska stärka elevens möjligheter att försvara sina demokratiska rättigheter” (avser den stora demokratin) eller ”utbildningen ska ge eleven makt att forma sitt eget liv” (avser den lilla demokratin). Jämlikhetsidealet kan skönjas i uttryck likt nyss nämnda autonomi-exemplet med tillägget att ”alla” ska ha (lika goda) sådana möjligheter (termer som rättigheter, makt och inflytande kan också förekomma), eller i uttryck där det sägs vara önskvärt med ”minskade politiska och sociala klyftor”. Ett exempel från lilla demokratin kan vara att ”utbildning ska så långt möjligt ge alla individer lika goda möjligheter att utforma livet såsom individen önskar”.

Uttalanden och dokument med politiker som avsändare är som bekant inte alltid så tydliga, och det kan bli svårt att slå fast vilket ideal som uttalandet bör hänföras till (nedan gäller avgörandena speciellt om autonomi- eller jämlikhetsidealet avses; det vill säga om förmågor att delta bör bli bättre *och jämlika* eller bara stärkas generellt). Sådana svårigheter kommer att redovisas och diskuteras när det aktualiseras. En hög förekomst av sådana uttalanden kan delvis ses som ett resultat av undersökningen, det vill säga att de demokrati- eller jämlikhetsargument som faktiskt förekommer är relativt vaga och inte utan vidare låter sig kategoriseras. Samtidigt kanske det vara möjligt att säga vilka kategorier som tycks beröras, och vilket/vilka som inte anknyts till, varför något ändå kan sägas om hur demokrati- och jämlikhetsargumentationen främst förs.

Materialet för studien är den nämnda propositionen samt den tillhörande riksdagsdebatten. Oppositionens motioner har också undersökts. Materialet är begränsat; om tid hade funnits kunde det ha kompletterats exempelvis med media-debatten. Avgränsningar måste dock göras, och det material som studeras här består av högst centrala politiska dokument som direkt rör det politiska beslutsfattandet. Synen på utbildningens värde, i det här materialet, är utan vidare samhällspolitiskt relevant, då det tveklöst är betydelsefullt hur politiker diskuterar och uttrycker sig i riksdagen. Det är möjligt att demokrati- och jämlikhetsargument ges större utrymme i interna diskussioner och

överväganden inom utbildningsdepartementet och skolverket, och att sådana aspekter ändå finns med – om än mer outtalat och i bakgrunden – när reformer som den här studerade förbereds och implementeras. Detta förtar inte betydelsen av att få veta vilka argument som faktiskt betonas i något för demokratin så centrala forum som propositioner och riksdagsdebatter. I riksdagsdebatterna kan motiveringarna tänkas vara något mer tillspetsade och därmed lättare att analysera än vad som är fallet med propositionen; å andra sidan är de ofta inte så genomtänkta. För motioner och propositionen gäller snarast det omvända, varför dessa båda materialtyper bör komplettera varandra när argumenten analyseras.

Det är alltså retoriken och motiveringarna som fokuseras. Motiv och mer bakomliggande intentioner med reformen är givetvis också av intresse, men undersöks inte här; det hade krävt mer utförligt material, däribland djupintervjuer, vilket inte varit möjligt inom rapportens ramar.

4 Analys av oppositionens argument

Ansvarstagande medborgare-argument. Tanken att utbildning stimulerar till ansvarsfulla medborgare kan anas i Socialdemokraternas motion, åtminstone flyktigt. Där står det att ”Utbildningen ska främja elevernas utveckling till ansvarskännande människor som aktivt deltar i och utvecklar yrkes- och samhällslivet” (motion 2008/09:Ub36, s. 2). Det samma gäller Vänsterpartiets motion, när partiet argumenterar för att behålla fler timmar i samhällskunskap på praktiska program. Detta sägs vara betydelsefullt för att eleverna i framtiden ska kunna ”utöva sina demokratiska rättigheter och skyldigheter” (motion 2008/09:Ub34, s. 7). Ordet ”rättigheter för visserligen tankarna till autonomi- eller jämlikhetsidealet men ”skyldigheter” leder tankarna till ansvarstagande medborgare-idealet. Det senare citatet anknyter till den stora demokratin. I övrigt saknas motiveringar av detta slag i oppositionspartiernas riksdagsdebattinlägg och motioner.⁴

Autonoma medborgare-argument. Oppositionen använder inga uppenbara autonomiargument alls, vare sig i riksdagsdebatten eller i motionerna (vissa gränsfall förekommer dock gentemot jämlikhetsidealet, se nästa avsnitt).

Jämlika medborgare-argument. Vid några få tillfällen resonerar Socialdemokraternas representanter utifrån en jämlikhetsståndpunkt. Ett exempel är det inledande anförandet av Agneta Lundberg (S), ledamot i utbildnings-

⁴ Miljöpartiets motion rymmer alltså inga ansvarstagande medborgare-argument (motion 2008/09:Ub37).

utskottet, där hon argumenterar mot att skära ner mängden teoretiska ämnen på praktiska program. ”Det är... en medborgarkunskap som alla behöver” (anf. 51) konstaterar Lundberg, utan att vidare precisera vad som avses med detta. Hastigt sägs också regeringen vilja ”skapa ökade klyftor mellan dem som har kunskap och den som inte har kunskap”. Uttalandet kan tyckas ha inslag av autonomi-idealet; av sammanhanget att döma är det dock sannolikt jämlikhetstanken som dominerar, i och med talet om klyftor mellan de som har och de som inte har kunskap. Antagligen avses både lilla och stora demokratin, då företeelser som kunskap och medborgarkunskap kan tänkas vara önskvärda i båda dessa sfärer.

I Miljöpartiets motion nämns, i en kortare passage, att ojämlikhet råder i Sverige med avseende på klass, etnicitet och föräldrarnas utbildningsbakgrund: ”Sverige ska inte vara ett land där var man och kvinna ska bli vid sin läst. Skolans kompensatoriska uppdrag är enormt viktigt” (motion 2008/09:Ub37, s. 4). Det sägs därför vara särskilt viktigt med mer individanpassad undervisning än vad reformen skulle leda till. Uttalandet är otydligt ifråga om distinktionen mellan den stora och den lilla demokratin (här åsyftandes arbetslivet), möjligen avses båda sfärerna.

Några debattinlägg urskiljer sig dock. De görs av vänsterpartisten Rossana Dinamarca, ledamot i utbildningsutskottet och skolpolitisk talesperson för sitt parti. I flera anföranden använder Dinamarca tydliga jämlikhetsargument. Alliansen anklagas för att vilja återvända till en äldre ordning där bara vissa har tillgång till kunskap och därmed makt (Betänkande 2009/10:UbU3, anf. 83).⁵ Bland annat säger Dinamarca att:

”Till skillnad från Björklund och regeringen anser Vänsterpartiet att kunskap är en demokratisk rättighet och därför ska vara till för alla. För Vänsterpartiet är allas rätt till kunskap det viktigaste målet med utbildningspolitiken. Kunskap ger makt, och en bra skola är därför ett led i strävan mot ökad jämlikhet och minskade sociala klyftor.” (Betänkande 2009/10:UbU3, anf. 52).

Vidare kritiserar Dinamarca regeringen för att vilja minska undervisningen i samhällskunskap och svenska på yrkesprogrammen: ”Varför är det mindre viktigt att elever som går på ett yrkesprogram bara ska ha hälften eller en tredjedel, som det blir, av svenska jämfört med dem som går ett högskoleförberedande program, när vi vet att just arbetarklassen är den grupp som läser minst och läser minst för sina barn? ... Det är ju så tydligt att det här är en skola för eliten. Vi ska sortera och slå ut.” (Betänkande 2009/10:UbU3, anf.

⁵ Tilläggas bör att perspektivet även förekommer i Vänsterpartiets motion, om än inte lika uttalat. Motionen rymmer även kritik av reformen med arbetsmarknadsmässiga argument, av ungefär samma slag som argumenten som Socialdemokraterna och Miljöpartiet använder (motion 2008/09:Ub36).

57) Vidare menar Dinamarca att treårigt gymnasium, med oförändrad mängd teoretiska ämnen, är viktigt ”inte bara för att man ska kunna gå ut i arbetslivet utan för att klara sig i samhället över huvud taget, för att kunna ha makt över sitt liv” (Betänkande 2009/10:UbU3, anf. 74). ”Alla ska ha rätt till den grundläggande kunskap som det är viktigt att kunna använda såväl i arbetslivet som – och kanske framför allt – i samhällslivet... man ska kunna kräva sin rätt för att kunna ha makt över sitt liv” (Betänkande 2009/10:UbU3, anf. 83). Talet om klassklyftor, och formuleringen ”kanske framför allt i samhällslivet”, för tankarna till stora demokratin, medan resonemang om att ha makt över sitt eget liv pekar på den lilla demokratin. Båda sfärerna betonas alltså av Dinamarca.

Andra typer av argument. Eftersom demokrati- och jämlikhetsargument utgör en så begränsad del av riksdagsdebatten, propositionen och motionerna kan det vara intressant att nämna hur debatten i övrigt förs. Oppositionen kritiserar primärt reformen utifrån arbetsmarknadsmässiga skäl, både i riksdagsdebatten och i partimotionerna. Utbildningen bör särskilt utformas för att motsvara arbetsmarknadens behov. Tvärtemot regeringen så anser företrädarna för s och mp att yrkesprogram som ger högskolebehörighet är nödvändiga; avkall bör inte göras på teoretiska inslag eftersom arbetsmarknaden behöver individer med bred kompetens. Följande inlägg av socialdemokraternas Agneta Lundberg är typiskt (Miljöpartiets Mats Pertoft argumenterar på ungefär samma sätt; Betänkande 2009/10:UbU3, anf. 53 och 76):

”Grundläggande behörighet är inte enbart något för dem som ska söka in till högskolan, utan det är det krav näringslivet ställer för att få kunniga yrkesarbetare som har förmåga att vidareutveckla sig i sitt yrke eller helt ställa om till nya arbetsuppgifter.” (Betänkande 2009/10:UbU3, anf. 51).

Även Vänsterpartiet ägnar, i sin motion, ganska mycket utrymme åt ungefär samma slags arbetsmarknadsmässiga argument som övriga oppositionspartier.

5 Analys av regeringens argument

Ansvarstagande medborgare-argument. Vad gäller själva propositionen finns ett citat, i avsnittet om principiella utgångspunkter, som för tankarna till medborgarfostran. Där sägs att gymnasieskolan ska ”syfta till att eleverna ska tillägna sig kunskaper och färdigheter och utvecklas till ansvarskännande människor i yrkes- och samhällslivet” (prop. 2008/09:199, s. 36). Rimligen avses både den lilla och den stora demokratin, då man talar om yrkes- (den lilla demokratin) och samhällslivet (den stora demokratin). Resonemanget ges dock litet utrymme och utvecklas inte vidare. I övrigt är denna typ av resonemang i stort sett helt frånvarande i propositionen, förutom när historia föreslås ingå

bland de obligatoriska ("gymnasiegemensamma") ämnena. En sådan förändring sägs underlätta för deltagande i samhällsliv och samhällsdebatt genom att stärka förståelsen för samtiden och omvärlden, något som enligt regeringen behövs i dagens mångkulturella samhälle (prop. 2008/09:199: s. 82). I riksdagsdebatten nämns också detta, av Folkpartiets Fredrik Malm (då suppleant i utbildningsutskottet). Termer som förståelse och mångkulturalism drar tydligt åt idealet rörande ansvarstagande medborgare. "Samhälle" och "omvärlden" avslöjar att den stora demokratin är i fokus. I övrigt framförs inga argument av detta slag av de borgerliga.

Autonoma medborgare-argument. I propositionens avsnitt om principiella utgångspunkter konstateras att "utbildning är en mänsklig rättighet som ger individen möjlighet att öppna nya dörrar, se nya perspektiv och ökar individens valmöjligheter. Bildning ger människor makt och möjlighet att forma sina egna liv" (prop. 2008/09:199: s. 35). Talet om att öka individens valmöjligheter, liksom att stärka individens makt och möjligheter, för onekligen tankarna åt autonomi-idealet, och fokuseringen på det "egna livet" visar att lilla demokratin är i fokus.

På några andra ställen i propositionen framhålls att utbildning ska gynna "aktivt deltagande i samhällslivet" (prop. 2008/09:199, s. 37, 51 och 79). Vilket slags demokratiskt ideal det rör sig om är svårt att slå fast. Förmåga till aktivt deltagande i samhällslivet kan framhållas utifrån samtliga tre demokrati-ideal (jfr. avsnittet "Analysapparat" ovan). Att döma av hur regeringen och dess företrädare resonerar på andra ställen i propositionen och riksdagsdebatten åsyftas troligen i första hand autonomi-idealet och den lilla demokratin.

Vidare betonar regeringen kunskaper i "entreprenörskap", en generell förmåga att starta och driva företag vid sidan om den praktiska förmåga yrket kräver (prop. 2008/09:199, s. 37; 55). Entreprenörkunskaper efterfrågas av arbetsgivarna, samtidigt som de är värdefulla för individen, menar regeringen: "Entreprenöriella kompetenser... som att se möjligheter, att ta initiativ och att omsätta idéer till handling är även värdefulla för individen och samhället i vidare bemärkelse" (prop. 2008/09:199, s. 37). Kanske kan autonomi-idealet anas när sådant som individens möjligheter berörs, och i så fall – återigen – inom den lilla demokratin. En sådan slutsats baseras dock på en mycket generös tolkning av vad som kan ses som demokratiargument.

Jämlika medborgare-argument. Tydliga jämlikhetsargument saknas helt från de borgerligas sida, både i propositionen och i riksdagsdebatten. Undantagen är några repliker på vänsterpartisten Dinamarcas anförande (för Dinamarcas anförande, se ovan). Enligt centerpartisten Sofia Larsen (då ordförande i utbildningsutskottet) och moderaten Mats Gerdau (då ledamot i utbildnings-

utskottet) medför Socialdemokraternas och oppositionens skolpolitik en allvarigare insortering än den föreslagna reformen, då en skiljelinje upprätthålls och fördjupas mellan avhopparna – som blir arbetslösa – och de som fullgör sin utbildning, som brukar få arbete. Exempelvis menar Gerdau att: ”Socialdemokraternas gymnasieskola, också Vänsterns och Miljöpartiets för den delen, är en utslagningsskola. Avhoppet är enorma, och leder till arbetslöshet för alldeles för många ungdomar” (Mats Gerdau, m, Betänkande 2009/10:UbU3, anf. 67; se även anf. 56, 64, 73 och 84). Ord som insortering, utslagning och skiljelinjer mellan avhoppare och andra kan handla om jämlikhetsidealet, vid sidan av exempelvis oro för höga statliga och kommunala utgifter.⁶

Andra typer av argument. En intressant passage förekommer i propositionen, där demokrati- och jämlikhetsargument ställs mot andra typer av motiveringar. Det sägs att ”en avvägning måste göras mellan hur stor andel av undervisningen som ska upptas av ämnen som är angelägna i ett medborgarperspektiv och hur stor andel som ska användas till programmens specifika karaktärsämnen.” Prioriteringen är tydlig, när man kort därefter slår fast att gymnasieskolan måste förbereda bättre för yrkesliv (och högskolestudier), att kärnämnen därför inte kan vara för många och att yrkesutbildningarna inte kan ha ett för omfattande ”allmänt innehåll” (prop. 2008/09:199, s. 79). En konflikt sägs alltså finnas mellan demokratiska och andra värden, där de senare är mer inriktade på yrkesliv och akademiska studier.

Generellt domineras både propositionen och de borgerligas debattinlägg av olika former av ekonomiska och arbetsmarknadsinriktade argument (prop. 2008/09:199, spec. s. 36, 38, 41, 51, 55 och 147–8). Sammantaget förutsätts förändrade praktiska program – med större inslag av praktiska ämnen och mindre av teoretiska – bättre passa både arbetsmarknadens behov generellt liksom vad näringslivet efterfrågar, gynna uppkomsten av nya arbetstillfällen och eget företagande samt innebära minskade statliga omkostnader i form av olika slags bidrag genom färre avhopp och programbyten. Utbildningens kvalitet avgörs främst av om eleverna får arbete eller startar företag inom sitt område. Ofta förekommande termer i propositionen är ”kompetensförsörjning”, ”entreprenörskap” och ”anställningsbar/anställningsbarhet”. Reformen försvaras i riksdagsdebatten med ungefär samma argument (se spec. Betänkande 2009/10:UbU3, anf. 54, 56, 66, 67, 80 och 81, där reformen tydligast motiveras).

⁶ Begreppen ”utslagning/utsortering” används uppenbarligen på olika sätt. Regeringen avser avhopp, och att hamna i arbetslöshet, medan oppositionen snarast åsyftar hinder mot att läsa vidare vid universitet och högskola.

Förekomsten av ekonomiska och arbetsmarknadsmässiga argument bör inte ses som förvånande. Parallellt med demokrati- och jämlikhetsresonemang har det inom den svenska debatten hela tiden framhållits att utbildning bör tillfredsställa arbetsmarknadens behov, och gynna företagande, tillväxt och välfärd (se t.ex. Lundahl m.fl. 2010). Samtidigt som argument av den förra typen blivit mindre vanliga (se översikten av tidigare forskning ovan) så har det senare kommit att dominera allt mer under de sista decennierna (Båth 2006; Olson 2008; Arneback och Bergh 2010; Nylund 2010, s. 48; Carlbaum 2012; Erikson 2013). Den svenska utvecklingen är för övrigt inte unik. Ett ekonomiskt tillväxtperspektiv präglar alltmer synen på utbildning världen över, och termer som entreprenörskap och anställningsbarhet blir allt vanligare när utbildningens funktion diskuteras (se t.ex. Lundahl m.fl. 2010; Nussbaum 2010).

Studiens material är begränsat. Hade analys av ett annat material medfört andra resultat? Om detta går det förstås bara att spekulera, exempelvis om politikerna oftare använt sig av demokrati- eller jämlikhetsargument eller om argumenten där varit av ett annat slag. Det vore förvisso förvånande om inte vissa röster fört fram demokrati- och jämlikhetsaspekter i media-debatten; min gissning är dock att de ledande partiföreträdarna i dessa frågor fört debatten på ungefär samma sätt där som inom den parlamentariska arenan.

6 Jämförelse av regeringens och oppositionens argument

Betydelsen av att utbilda *ansvarstagande medborgare* framhålls ytterst sällan, av både regeringen och oppositionen. De motiveringar som ändå förekommer är snarlika. Den stora demokratin tycks något oftare vara i fokus än den lilla vad gäller både oppositionen och regeringen.

Oppositionen använder i stort sett inte alls *autonomimotiveringar*. Detta slags argument dominerar inte heller de borgerligas resonemang, även om det är deras vanligast förekommande demokrati- och jämlikhetsargument. När det används handlar det främst om att stärka elevens framtida valmöjligheter och förmågan att kunna forma livet efter egen vilja, det vill säga autonomi inom den lilla demokratin.

Jämlikhetsargument anförs framför allt av Vänsterpartiet. Både den lilla och den stora demokratin tycks åsyftas när dess företrädare talar om betydelsen av ökad jämlikhet och minskade sociala klyftor. Vissa inslag av detta ideal kan eventuellt skönjas hos övriga partier. Utbildningsminister Jan Björklunds avfärdande av Vänsterpartiets resonemang är dock talande för hur liten vikt som

tillmäts jämlikhetsaspekter, och hur udda idealet anses vara: ”[jag] ser här att till och med de tilltänkta koalitionskamraterna börjar titta ned i bänken när det Rossana Dinamarca här säger börjar låta som ett förstamajtal på en Ung vänster-demonstration. Till slut blir det inte seriöst” (Betänkande 2009/10:UbU3, anf. 84).

7 Avslutning

Demokrati- och jämlikhetsargument får allt mindre utrymme i utbildningspolitiska diskussioner och reformer, världen över (se t.ex. Lundahl m.fl. 2010; Nussbaum 2010; Lister m.fl. 2007). Tidigare forskning har även funnit att de svenska borgerliga partierna, i sin samtida skolpolitik, tycks följa denna internationella trend. Med andra ord avviker partierna från den traditionella, socialdemokratiska hållningen, eftersom varken lika möjligheter eller medborgerlig fostran framhålls i någon större omfattning (Lundahl m.fl. 2010; Nylund 2010; se även Unemar Öst 2010). Hur den rödgröna vänsteroppositionen numera resonerar, bland annat vad gäller nämnda borgerliga reform, har dock varit föga undersökt.

Syftet har därför varit att undersöka i vad mån vänsteroppositionen använde sig av demokrati- och jämlikhetsargument när den borgerliga alliansens reform diskuterades. Deras argumentation, hävdade jag i inledningen ovan, kan ses som ett fall där demokrati- och kanske i synnerhet jämlikhetsargument är särskilt troliga (ett s.k. ”most likely case”). Regeringen skulle kunna anklagas för att försumma demokratin och jämlikheten, då den vill skära ner kraftigt på de teoretiska kärnämnenas omfattning; en förändring stick i stäv med traditionella socialdemokratiska strävanden om minskad differentiering.

För att möjliggöra jämförelser har även den borgerliga regeringens argumentation analyserats. Materialet för studien är begränsat men rör en central del av diskussionen om den samtida svenska utbildningspolitiken. Förekomsten av argument rörande tre olika demokrati- och jämlikhetsideal har undersökts: betydelsen av ansvarstagande, autonoma respektive jämlika medborgare. Därtill har argument som rör den lilla demokratin – och inte bara den stora/traditionella politiska/demokratiska sfären – också beaktats. Ansatsen har med andra ord varit medvetet generös för att kunna fånga upp alla möjliga spår av demokrati- och jämlikhetsargument.

Undersökningen visar att både demokrati- och jämlikhetsargumenten är märkbart få, och i förekommande fall tämligen vaga, inte bara vad gäller de borgerliga utan även Socialdemokraterna och Miljöpartiet. De argument som faktiskt förekommer är tämligen vaga. Socialdemokraterna och Miljöpartiet

uppehåller sig främst vid de ansvarstagande medborgare- och jämlikhets-idealerna. Formuleringarna förekommer ofta i stycken som präglas av andra överväganden, i synnerhet arbetsmarknadsmässiga. Motiveringarna låter sig inte helt enkelt kategoriseras utifrån distinktionen den lilla respektive stora demokratin, men den senare sfären tycks vara något vanligare förekommande. Det kan för övrigt ses som intressant i sig att demokrati- och jämlikhetsargumenten är så pass allmänt och vagt hållna. Även när de förekommer är det alltså ofta svårt att få klarhet i varför utbildning anses vara viktigt för demokrati och jämlikhet.

Mönstret är liknande vad gäller regeringen. När demokrati- och jämlikhetsargument förekommer så framhålls något oftare utbildningens betydelse för den lilla än den stora demokratin. I övrigt berörs de ansvarstagande medborgare- och autonomi-idealerna. Resultaten är för övrigt i någorlunda enlighet med Lundahl m.fl. (2010, s. 47) resonemang om vad som är att förvänta av höger- respektive vänsterregimer: de förra antas i högre grad betona individnivån och de senare en kollektiv/samhällelig nivå. Vänsterpartiet avviker dock kraftigt från övriga partier med sina tydliga jämlikhetsargument, som tycks röra både den lilla och den stora demokratin.

Att arbetsmarknadsmässiga argument har en central plats är inte förvånande. Självklart vill politikerna bekämpa arbetslösheten, och utforma gymnasieutbildningen i linje med denna strävan. Det som kan verka märkligt är att debatten inte i större utsträckning också rör demokrati- och jämlikhetsaspekter. Det finns argument att använda, om man skulle vilja, inte bara från vänster utan också högerhåll. De borgerliga skulle kunna koppla sin positiva syn på yrkeskunskap och praktiska ämnen generellt till möjligheterna att uppnå minskad arbetslöshet och – i förlängningen – mer politiskt autonoma medborgare. Med tanke på Sverigedemokraternas framgångar, liksom den diskussion som förts om arbetslöshet och segregation i relation till intolerans och bristfällig politisk tilltro, skulle kanske till och med några försiktiga medborgarfostrande argument varit gångbara. Det hela stannar dock vid några få och vaga anspelningar, när termer som ”insortering” och ”utslagning” nämns.

Många politiska filosofer har argumenterat för utbildningens avgörande inverkan på demokratin, både vad gäller medborgarfostran och politiskt deltagande och jämlikhet. Empirisk forskning antyder att så kan vara fallet (se t.ex. Hertzberg 2008; Nie m.fl. 1996; Verba m.fl. 1995; Verba och Nie 1972; se dock Kam och Palmer 2008). Om värden som demokrati eller jämlikhet knappast alls diskuteras, är det dock svårt för medborgarna att uppmärksamma eventuella åsiktsskillnader mellan partierna, liksom svårt att bilda sig en uppfattning om vad som är en väl fungerande demokrati på övergripande

samhällsnivå och vad utbildning betyder i detta sammanhang. Intrycket kan bli att demokrati- och jämlikhetsvärden inte står på spel.

Referenser

- Almgren, E. (2006), *Att fostra demokrater: Om skolan i demokratin och demokratin i skolan*, Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala.
- Arneback, E. och A. Bergh (2010), ”Den paketerade valfriheten: Om Framtidsvägen för den svenska gymnasieskolan”, *Nordic Studies in Education*, årg. 30, s. 116–130.
- Barnes, M. och A. Walker (1996), ”Consumerism versus Empowerment: A principled approach to the involvement of older service users”, *Policy & Polity*, årg. 24, s. 375–393.
- Bergström, G. och K. Boréus (2005), *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Studentlitteratur, Lund.
- Betänkande 1990/91:126, *ang. propositionen Växa med kunskaper – om gymnasieskolan och vuxenutbildningen*.
- Betänkande 2009/10:UbU3, *ang. propositionen Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan*.
- Borevi, K. (2002), *Välfärdsstaten i det mångkulturella samhället*, Diss., Uppsala University.
- Båth, S. (2006), *Kvalifikation och medborgarfostran: En analys av reformtexter avseende gymnasieskolans samhällsuppdrag*, PhD, Göteborgs universitet.
- Carlbaum, S. (2012), *Blir du anställningsbar lille/a vän? Diskursiva konstruktioner av framtida medborgare i gymnasiereformerna 1971-2011*, Umeå universitet, Umeå.
- Ekström, E. (2003), *Essays on Inequality and Education: Essays on Inequality and Education*, Department of Economics, Uppsala University, Uppsala.
- Erikson R. och J. Jonsson (1993), ”Ursprung och utbildning: Social snedrekrytering till högre studier”, i SOU 1993:85, Utbildningsdepartementet, Stockholm.
- Erikson, J. (2013), ”An upper secondary school for everyone—Analyzing problem framings and conflicts in Swedish educational policy”, Department of Government, Working Paper 2013:7.
- Gerrevall, P. (2003), ”Bedömning av demokratisk kompetens- en pedagogisk utmaning”, *Utbildning & Demokrati*, årg.12, s. 41–66.

- Goul Andersen, J. och S. Robteutscher (2007), ”Small-scale democracy: Citizen power in the domains of everyday life”, i van Deth, J.W., J.R. Montero och A. Westholm (red.), *Citizenship and Involvement in European Democracies: A Comparative Analysis*, Routledge, London.
- Gutmann, A. (1987), *Democratic Education*, Princeton University Press, Princeton.
- Hertzberg, F. (2008), ”Formaliserade möten, tidigarelagda val: Reflexioner kring gymnasieutredningens syn på övergång från skola till arbetsmarknad.” *Utbildning & Demokrati*, årg. 17, s. 29–51.
- Kam, C. och C. Palmer (2008), ”Reconsidering the Effects of Education on Political Participation”, *Journal of Politics*, årg. 70, s. 612–631.
- Lindberg, V. (2003), *Swedish Vocational Education and Research in an International Context*, Skolverket, Stockholm.
- Lindensjö, B. och U.P. Lundgren (2010), *Utbildningsreformer och politisk styrning*, Stockholms universitetsförlag, Stockholm.
- Lundahl, L., I. Erixon Arreman, U. Lundström och L. Rönnerberg (2010), ”Setting Things Right? Swedish Upper Secondary School Reform in a 40-Year Perspective”, *European Journal of Education*, årg. 45, s. 46–59.
- Marshall, T.H. (1950), *Citizenship and social class: And other essays*, University Press.
- Meghir, C. och M. Palme (2005), ”Educational Reform, Ability, and Family Background”, *The American Economic Review*, årg. 95, s. 414–424.
- Motion 2008/09:Ub34, av Rossana Dinamarca, Siv Holma, Amineh Kakabaveh, Elina Linna, Eva Olofsson och Lena Olsson (alla v), med anledning av prop. 2008/09:199 *Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan*.
- Motion 2008/09:Ub36, av Marie Granlund, Mikael Damberg, Agneta Lundberg, Louise Malmström, Peter Hultqvist, Thomas Strand, Caroline Helmersson-Olsson och Jan Emanuel Johansson (alla s), med anledning av prop. 2008/09:199 *Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan*.
- Motion 2008/09:Ub37, av Mats Pertoft, Lage Rahm och Peter Rådberg (alla mp), med anledning av prop. 2008/09:199 *Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan*.

- Nie, N. H, J. Junn och K. Stehlik-Barry (1996), *Education and Democratic Citizenship in America*, University of Chicago Press, Chicago, IL.
- Nussbaum, M.C. (2010), *Not for profit: Why democracy needs the humanities*, Princeton University Press, New Jersey.
- Nylund, M. (2010), ”Framtidsvägen: Vägen till vilken framtid för eleverna på gymnasieskolans yrkesprogram?”, *Pedagogisk Forskning i Sverige*, årg. 15, s. 33–52.
- Olson, M. (2008), *Från nationsbyggare till marknadsnomad: Om medborgarskap i svensk utbildningspolitik under 1990-talet*, PhD, Linköpings universitet.
- Persson, M. och H. Oscarsson (2009), ”Did the Egalitarian Reforms of the Swedish Educational System Equalise Levels of Democratic Citizenship?”, *Scandinavian Political Studies*, årg. 33, s. 135–163.
- Petersson, O., A. Westholm och G. Blomberg (1989), *Medborgarnas makt*, Carlssons, Stockholm.
- Proposition 1990/91:85, *Växa med kunskaper: Om gymnasieskolan och vuxenutbildningen*, Regeringskansliet, Stockholm.
- Proposition 2008/09:199, *Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan*, Regeringskansliet, Stockholm.
- Rothstein, B. (1996), *The Social Democratic State: The Swedish Model and the Bureaucratic Problem of Social Reform*, University of Pittsburgh Press, Pittsburgh.
- SOU 1948:27, *1946 års skolkommissons betänkande med förslag till riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling*, Ecklesiastikdepartementet, Stockholm.
- SOU 2008:27, *Framtidsvägen: En reformerad gymnasieskola. Betänkande av Gymnasieutredningen*, Utbildningsdepartementet, Stockholm.
- Sundgren, G. (1996), *Kunskap och demokrati: Om elevers rätt till en egen kunskapsprocess*, Studentlitteratur, Lund.
- Unemar Öst, I. (2010), *Kampen om den högre utbildningens syften och mål: En studie av svensk utbildningspolitik*, Örebro Universitet, Örebro.
- Verba S. och N. Nie (1972), *Participation in America*, Harper and Row, New York.

Verba, S., K.L. Schlozman och H.E. Brady (1995), *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*, Harvard University Press, Cambridge, MA.

Verba, S. (1996), "The Citizen as Respondent: Sample Surveys and American Democracy", *The American Political Science Review*, årg. 90, s. 1–7.

IFAU:s publikationsserier – senast utgivna

Rapporter

- 2013:19** Golsteyn Bart H.H., Hans Grönqvist och Lena Lindahl ”Tidspreferenser och långsiktiga utfall”
- 2013:20** Hensvik Lena och Oskar Nordström Skans ”Kontakter och ungdomars arbetsmarknadsinträde”
- 2013:21** Dahlberg Matz, Eva Mörk och Katarina Thorén ”Jobbtorg Stockholm – resultat från en enkätundersökning”
- 2013:22** Sibbmark Kristina ”Arbetsmarknadspolitisk översikt 2012”
- 2013:23** Hedlin Maria och Magnus Åberg ”Vara med i gänget?” – Yrkesocialisation och genus i två gymnasieprogram”
- 2013:24** Moudud Alam, Kenneth Carling och Ola Nääs ”Har kommunala sommarjobb under gymnasieåren en positiv effekt på arbetsskariären senare i livet?”
- 2013:25** Lundin Andreas och Tomas Hemmingsson ”Prediktorer för arbetslöshet och förtidspension”
- 2013:26** Egebark Johan och Niklas Kaunitz ”Sänkta arbetsgivaravgifter för unga”
- 2014:1** Assadi Anahita ”En profilfråga: Hur använder arbetsförmedlare bedömningsstödet?”
- 2014:2** Eliason Marcus ”Uppsägningar och alkoholrelaterad sjuklighet och dödlighet”
- 2014:3** Adman Per ”Försummas gymnasieskolans demokratiuppdrag? En kvalitativ textanalys av 2009 års svenska gymnasiereform”

Working papers

- 2013:19** Josephson Malin, Nina Karnehed, Erica Lindahl och Helena Persson “Intergenerational transmission of long-term sick leave”
- 2013:20** Wondratschek Verena, Karin Edmark och Markus Frölich ”The short- and long-term effects of school choice on student outcomes – evidence from a school choice reform in Sweden”
- 2013:21** Edmark Karin och Roger Gordon ”Taxes and the choice of organizational form by entrepreneurs in Sweden”
- 2013:22** Golsteyn Bart H.H., Hans Grönqvist och Lena Lindahl ”Time preferences and lifetime outcomes”
- 2013:23** Hensvik Lena och Oskar Nordström Skans “Networks and youth labor market entry”
- 2013:24** Moudud Alam, Kenneth Carling och Ola Nääs “The effect of summer jobs on post-schooling incomes”

- 2013:25** Lundin Andreas och Tomas Hemmingsson “Adolescent predictors of unemployment and disability pension across the life course – a longitudinal study of selection in 49 321 Swedish men”
- 2013:26** van den Berg Gerard J., Arne Uhlenborff and Joachim Wolff “Sanctions for young welfare recipients”
- 2013:27** Egebark Johan och Niklas Kaunitz “Do payroll tax cuts raise youth employment?”
- 2014:1** Vikström Johan “IPW estimation and related estimators for evaluation of active labor market policies in a dynamic setting”
- 2014:2** Adman Per “Who cares about the democratic mandate of education? A text analysis of the Swedish secondary education reform of 2009”

Dissertation series

- 2013:1** Vikman Ulrika “Benefits or work? Social programs and labor supply”
- 2013:2** Hanspers Kajsa “Essays on welfare dependency and the privatization of welfare services”
- 2013:3** Persson Anna “Activation programs, benefit take-up, and labor market attachment”
- 2013:4** Engdahl Mattias “International mobility and the labor market”